

Дмитро РАСПУТНИЙ

аспірант кафедри права гуманітарно-правового факультету, (PhD)

Національного аерокосмічного університету

«Харківський Авіаційний Інститут»

ім. М.С. Жуковського, м. Харків, Україна

e-mail: d.o.rasputnii95off@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-9911-6374

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ В РАМКАХ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНОГО ПОШКОДЖЕННЯ
ОБ'ЄКТІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В СЕКТОРІ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО
КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Анотація: Проблематика дослідження в даній публікації полягає в тому, що, незважаючи на те, що законодавець ще в 2005 році переглянув закон і кримінальну відповідальність за правопорушення, пов'язані з умисним пошкодженням об'єктів електроенергетики, а в період воєнного стану посилив відповідальність за правопорушення щодо умисного пошкодження об'єктів електроенергетики, на даний момент, в умовах війни та активних бойових дій, а також з перспективою переходу бойових дій у більш стійку фазу або навіть їх завершення, що може включати продовження особливого періоду, існує необхідність перегляду законодавства щодо відповідальності за злочини стосовно об'єктів критичної інфраструктури, зокрема об'єктів електроенергетики. Паливно-енергетичний комплекс (*далі – ПЕК*) є стратегічно важливою частиною економіки України, оскільки стабільне функціонування електроенергетичної інфраструктури забезпечує безперерйне електропостачання критично важливих об'єктів і населення, що безпосередньо впливає на обороноздатність країни, маючи вплив на соціально-політичні, криміногенні та інші обставини в суспільстві.

Ключові слова: об'єкти електроенергетики, паливно-енергетичний комплекс України, кримінально-правова характеристика, кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, кваліфікація кримінального правопорушення.

**CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF INTENTIONAL DAMAGE TO ENERGY
FACILITIES IN THE FUEL AND ENERGY SECTOR OF UKRAINE**

Abstract: The problem addressed in this publication is that, despite the fact that lawmakers revised the law, and criminal liability for offenses related to intentional damage to energy objects back in 2005, and increased penalties for such crimes during the martial law period, the need exists, in the current conditions of war, and active combat, to further revise the legislation regarding responsibility for crimes against critical infrastructure, specifically energy objects. This revision is necessary given the possibility that the combat situation could transition into a more stable phase or even come to an end, which may involve the continuation of special periods. The fuel and energy complex (hereafter referred to as the FEC) is a strategically important part of Ukraine's economy, as the stable functioning of energy infrastructure ensures uninterrupted electricity supply to critically important facilities and the population, directly impacting the country's defense capability and affecting socio-political, criminogenic, and other circumstances within society.

Keywords: energy facilities, Ukraine's fuel and energy complex, criminal-legal characteristics, criminal offense, elements of a criminal offense, objective aspect of the elements of a criminal offense, qualification of a criminal offense

Незважаючи на перегляд законодавства у 2005 році, коли була введена окрема стаття, що стосується умисного пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194-1 КК України), і додавання відповідної норми до Кримінального кодексу, проблема захисту об'єктів критичної інфраструктури залишається актуальною і сьогодні.

Дослідження цієї проблеми проводили такі вчені, як Д.Г. Бобро, Є.А. Бобров, В.А. Мисливий, В.М. Шурашкевич, М.А. Грига, С.С. Чернявський та М.С. Цуцкїрідзе.

Вони зосереджувалися на економічному, соціальному, криміналістичному, кримінально-правовому аспекті захисту об'єктів паливно-енергетичного сектора, вважаючи їх важливими для національної безпеки та стратегічно значущими для країни.

Актуальність теми обґрунтовується й соціально-економічними змінами та новими викликами, що створюють необхідність в перегляді відповідальності за такі правопорушення у контексті сучасних реалій.

На нашу думку, в умовах війни й соціальних трансформацій виникає потреба в оновленні відповідних законодавчих норм, зокрема в частині відповідальності за пошкодження об'єктів електроенергетики та додаткового вивчення об'єктивної сторони цього правопорушення.

Через те що об'єкти електроенергетики є частиною критичної інфраструктури та безпосередньо чи опосередковано впливають на обороноздатність країни, такі об'єкти утворюють відповідний інтерес як і для ворога з метою нанесення пошкодження електроенергетичній системі України та дестабілізації ситуації в регіоні так і для злочинних елементів дії яких націлені на заволодіння матеріальними ресурсами, або енергоносіями, паливно-мастильними матеріалами (*далі — ПММ*), складовими компонентами обладнання та супутнього обладнання. Таке положення речей формується на основі соціальних та економічних аспектів, які формують криміногенну обстановку, та безпосередньо залежать від економічних можливостей населення. В умовах незадовільної соціальної та економічної ситуації де платоспроможність населення стрімко падає, це призводить до вчинення дій, що кваліфікуються ст.ст. 188-1, 191, 192, 196, 197 та 198 КК України вчинення яких відносно об'єктів електроенергетики неможливе без попереднього впливу на останні та їх пошкодження. Виходячи зі статистики яка свідчить про те що більшість злочинів пов'язаних з правопорушеннями які стосуються об'єктів електроенергетики, мають саме корисливий мотив і можливі лише шляхом впливу, спрямованого на умисне пошкодження об'єктів приватної або державної власності в цілому, проте не передбачають дій, спрямованих на

підрив обороноздатності держави чи спричинення загибелі людей. Про такий стан речей сигналізує зведена статистика офісу генерального прокурора за роки бойових дій.

Необхідність стабілізації ситуації та захисту населення як основного складника держави в умовах війни, відновлення в післявоєнні роки, спонукає переглянути відповідальність і кваліфікацію дій, що визначені в ст. 194-1 КК України, що неможливо без оцінювання положень статті без призми кримінально-правової характеристики та розгляду безпосередньо об'єктивної сторони умисного пошкодження об'єктів електроенергетики.

Об'єктивна сторона є важливою частиною в системі юридичної конструкції як склад правопорушення. В свою чергу склад правопорушення як частина, входить до системи кримінально правової характеристики. Про таке положення речей свідчать слова таких вчених як В. Борисова та О. Пашенка, які у своїй роботі «До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів» [1, с. 180].

Описуючи конструкцію та побудову слід також зазначити й про об'єктивну сторону правопорушення як термін та що вона з себе уявляє.

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішній прояв злочинного діяння. Об'єктивну сторону злочину становлять: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, спосіб, обстановка та засоби вчинення злочину [2, с. 56].

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішній прояв передбаченого Кримінальним кодексом України суспільно небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), вчиненого суб'єктом злочину. Вона може розглядатися як зовнішній прояв злочину як явища об'єктивної дійсності в найрізноманітніших його зовнішніх проявах, а також як один із чотирьох елементів складу злочину, тобто як елемент юридичної конструкції (формули), за допомогою якої встановлюється чи є вчинене діяння злочином і, якщо так, то яким саме і характеризується наступними ознаками: діяння, наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину, ситуація [3, с. 37].

Враховуючи та обираючи з двох таких формулювань на нашу думку більш обумовлене та об'ємне саме друге формулюванню об'єктивної сторони правопорушення.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 194-1 КК України характеризується наступними обов'язковими ознаками:

- суспільно-небезпечне діяння у формі активної дії (пошкодження або руйнування об'єктів електроенергетики);
- суспільно-небезпечний наслідок (порушення нормальної роботи об'єктів електроенергетики або спричинення небезпеки для життя людей)

- причинний зв'язок між вказаними діями та наслідком.

Для роз'яснення зазначених термінів та їх тлумачення в рамках кримінального права приведено нижче пояснення.

Під *порушенням нормальної роботи об'єктів електроенергетики* потрібно розуміти зміну встановленого режиму їх функціонування, в результаті чого припиняється чи зменшується виробництво, розподіл або передача енергії споживачам, знижується рівень безпеки експлуатації таких об'єктів тощо [4].

Пошкодження майна визнаються погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у непридатний для використання за цільовим призначенням стан [4].

Знищення майна – це приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Унаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність [4].

Руйнування в кримінальному праві означає повне або часткове знищення об'єкта, роблячи його непридатним для подальшого використання або виконання своїх функцій [4].

Під *загибеллю людей* потрібно розуміти необережне спричинення смерті двом або більше особам [4].

Іншим *загальнонебезпечним способом* знищення або пошкодження майна може визнаватися будь-який спосіб, використання якого для знищення чи пошкодження майна створювало небезпеку для життя чи здоров'я людей [4].

Під *іншими тяжкими наслідками*, зокрема, можуть бути смерть однієї людини, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одній чи кільком особам, заподіяння середньої тяжкості тілесного ушкодження декільком особам, залишення людей без житла та засобів існування, тривале припинення або дезорганізація роботи підприємства, установи чи організації [4].

Як правило дії зазначені в описі об'єктивної сторони мають безпосередній причинно наслідковий зв'язок. Так, одна частина вчених вважає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між діянням і наслідками, а інша частина – лише діяння.

Відтак ми не в повній мірі можемо погодитись і з думкою Є. О. Пилипенко про те, що більш коректна це думка науковців, які визнають обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину у його загальному розумінні лише суспільно небезпечне діяння (у формі дії або бездіяльності). Така думка відповідає поділу складів злочинів на формальні та матеріальні [5].

Це переплігається з наступними словами про те що критерієм визначення юридично значущого причинного зв'язку, у тому числі у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 194-1 КК України, є реальна можливість настання певних суспільно небезпечних наслідків в результаті діянь конкретної особи. Це дає змогу встановити, який саме причинний зв'язок має кримінально-правове значення і допомагає встановити, з якого моменту діяння конкретної особи, які мають відповідний причинний зв'язок з наслідками, отримують кримінально-правове значення [2, с. 93].

Проміж цим потрібно зазначити й те що об'єкти електроенергетики це не тільки окремі технічні елементи чи споруди, але це інтегровані комплекси що функціонують в рамках об'єднаної енергетичної системи (далі — ОЕС) з кінцевим користувачем у вигляді споживача.

Водночас важливо приділити увагу питанню причинності, яку визначають як об'єктивно існуючий зв'язок між явищами, при якому одне або кілька взаємодіючих явищ (причина) породжують інше явище (наслідок). Ю.О. Левченко зазначав, що причинність є зв'язком, за якого одне явище породжує інше. Вона може набувати двох форм:

- а) безпосередня;
- б) опосередкована.

Умисне пошкодження або руйнування як дію направлену на пошкодження або руйнування об'єкту електроенергетики та результатом в вигляді настання суспільно небезпечних наслідків шляхом пошкодження або руйнування об'єкту електроенергетики включно з наслідками зазначених в положеннях ч. 2 та ч. 3 ст. 194-1 КК України.

На нашу думку було б доречним зазначити й про матеріальний склад злочину, адже правильне розуміння конструкції складу правопорушення має істотне значення для кваліфікації як закінченого або як незакінченого.

Як зазначає К.Б. Марисюк *матеріальний склад злочину* — це юридичний склад, що передбачає наслідки як обов'язковий елемент його об'єктивної сторони. Отже, об'єктивна сторона матеріальних складів злочинів завжди включає: а) принаймні, два обов'язкових елементи — діяння та наслідки; б) принаймні, один зв'язок між обов'язковими елементами — причинний між діянням та наслідками. Типовими прикладами матеріальних складів злочинів є юридичні склади всіх вбивств, тілесних ушкоджень, основний склад перевищення влади або посадових повноважень. Очевидно, до матеріальних складів треба віднести і юридичні склади так званих деліктів створення небезпеки, в яких своєрідним наслідком, відокремленим від власне діяння, є загроза (небезпека) настання "реальних" наслідків [6].

Також існує думка висловлена Н.А. Мирошниченко про те що матеріальним визнається такий склад, у якому із суспільно небезпечним, обов'язковою ознакою є наслідки та причинний зв'язок. Злочин з матеріальним складом є закінченим тільки при настанні суспільно небезпечних наслідків визначених як обов'язкових ознак того чи іншого злочину [7].

Виходячи з вище описаних положень ми можемо погодитись з думкою про те що в кримінальному праві котре вимагає наявності не лише протиправного діяння, а й конкретних суспільно небезпечних наслідків, які є обов'язковою ознакою завершення злочину. Тобто злочин вважається завершеним лише тоді, коли протиправні дії призводять до шкоди, що суперечить інтересам суспільства або держави.

Це приводить до думки про матеріальний склад у контексті злочинів, пов'язаних з руйнуванням або пошкодженням об'єктів електроенергетичної інфраструктури, що включає наступне:

- наявність фактичних наслідків, пов'язаних з втратою працездатності або пошкодженнями, які призводять до серйозних порушень у роботі критично важливої інфраструктури;

- момент закінчення злочину настає, коли об'єкт стає непрацездатним або коли наслідки цього пошкодження неможливо усунути без значних витрат або тимчасових порушень у його функціонуванні;

Таким чином, вище зазначені ознаки складу правопорушення визначають, як діяння що викликає суспільно небезпечні наслідки, які завдають значної шкоди або становлять загрозу суспільному благу, особливо в секторі електроенергетики.

Розглядаючи вищезазначені тлумачення, уявлення науковців і диспозицію статті, можна констатувати, що законодавець чітко розділив елементи дії та її наслідків у рамках ст. 194-1 КК України, визначивши порушення нормальної роботи як момент, коли відбувається збій у суспільних відносинах, що забезпечують безперебійну подачу ресурсів, необхідних для стабільного функціонування держави та її інфраструктури. Це можна описати як ситуацію, коли об'єкт (або супутнє обладнання) втрачає здатність виконувати свої заплановані функції, що призводить до збоїв у системі енергопостачання та порушення суспільних відносин, пов'язаних з безперебійною подачею енергоресурсів.

Законодавець визначив порушення нормальної роботи як завершення правопорушення, що фіксує момент виникнення суспільно небезпечної ситуації. Це чітко прописано в диспозиції статті, в якій відображені дії, спрямовані на умисне пошкодження об'єктів електроенергетики для порушення їх запланованого функціонування. Однак, незважаючи на детальну розробку аспекту умисності дій, були упущені факультативні

моменти, які могли б зробити санкції більш універсальними та актуальними в сучасних умовах. Таке уточнення могло б бути корисним для більш точної кваліфікації діянь з огляду на поточну ситуацію в країні.

Наша думка полягає в тому, що в кваліфікуючих та особливо кваліфікуючій частині законодавець прописав більш жорстку конструкцію щодо дії та відповідальності, однак у ч. 1 ст. 194-1 КК України залишив широкий простір для можливого пом'якшення покарання, що, в свою чергу, створює можливість для перекваліфікації діяння. Зважаючи на корупційну складову, це підвищує ймовірність використання таких можливостей.

Більш чітка диспозиція в законодавстві щодо ч. 1 ст. 194-1 КК України та кваліфікації діяння, на нашу думку, забезпечує більш сталий підхід до вирішення питання про покарання та забезпечує його виконуваність на місцях в умовах змін у соціумі.

Список бібліографічних посилань:

1. Борисов В. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів // Вісник академії правових наук України. 2005. № 3 (42) С. 180–190. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/702/1/Visnik2005_3%2842%29.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
2. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб./В. П. Ємельянов. Харків, 2018. 142 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/430b5cb1-1efb-4e93-a5e5-45ef2d1b1ccd/content> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Кримінальне право: Конспект лекцій/С. В. Бабанін, Дніпро, 2019. 74 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/13.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).
4. Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: Навчальний посібник у схемах/В. М. Бурдін, Львів, 2019. с. 39–41
URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2679/1/%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C__28-10-19_%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%9A.pdf (дата звернення: 09.11.2024).
5. Пилипенко Є. О. Об'єктивна сторона у складі порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 кк України) // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності Кривий Ріг. 2016. № 2 (56) С. 99–104. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/10/2-3.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
6. Марисюк К. Б. До питання про усічений склад злочину // Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». Запоріжжя, 2018. № 3. С. 196–199 URL: http://lsej.org.ua/3_2018/3_2018.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
7. Мирошніченко Н. А. Конструкція складу злочину та її значення для кваліфікації // Актуальні проблеми держави і права. 2004. С. 841–844. URL: <http://www.apdp.in.ua/v22/158.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).